

MIGUEL TORTAJADA

“SÓC UN PRIVILEGIAT PERQUÈ SEMPRE HE TINGUT LA FORTUNA D'ACOSTAR-ME A PERSONALITATS APASSIONANTS”

Amanda Gascó

LA MIRADA DELS METGES MEREIX UNA ATENCIÓ ESPECIAL. SÓN CAPAÇOS DE TRANSMETRE AMB ELS ULLS I COM NINGÚ UNA BARREJA D'AMABILITAT, APLOM I SEGURETAT QUE QUALSEVOL AGRAEIX. ELS PUNTETS DE LLUM DE LA MIRADA DE MIGUEL TORTAJADA SÓN UN EXEMPLE. AIXÒ, JUNT AMB UN SOMRIURE COMPLAENT FAN QUE SIGA DIFÍCIL OBLIDAR AQUEST EXCEPCIONAL GINECÒLEG VALENCIÀ. ÉS CATEDRÀTIC DEL DEPARTAMENT D'OBSTETRÍCIA I GINECOLOGIA DE LA FACULTAT DE MEDICINA I HA ESTAT L'ENCARREGAT DE LLEGIR LA LLIÇÓ MAGISTRAL D'OBERTURA DE CURS A LA UNIVERSITAT DE VALÈNCIA. ESCOLLÍ UN TEMA BEN CURIÓS: EL PART EN L'EVOLUCIÓ HUMANA. PERÒ SOBRETOT DEIXÀ PATENT QUE AMB MÉS DE QUARANTA ANYS D'EXPERIÈNCIA SENT UNA GRAN SATISFACCIÓ PER DEDICAR-SE A ALLÒ QUE ELL ANOMENA AJUDAR A NÀIXER.

Què ha significat per a vostè llegir enguany la lliçó magistral?

Ha estat un honor per partida doble, perquè són poques les persones que tenen la possibilitat de donar aquesta lliçó i perquè feia dotze anys que la facultat de Medicina no la donava. A més, cal sumar-hi l'agraïment als meus companys de la facultat, que decidiren que fóra jo qui se'n fera càrrec.

Per què va triar el tema del part en l'evolució humana?

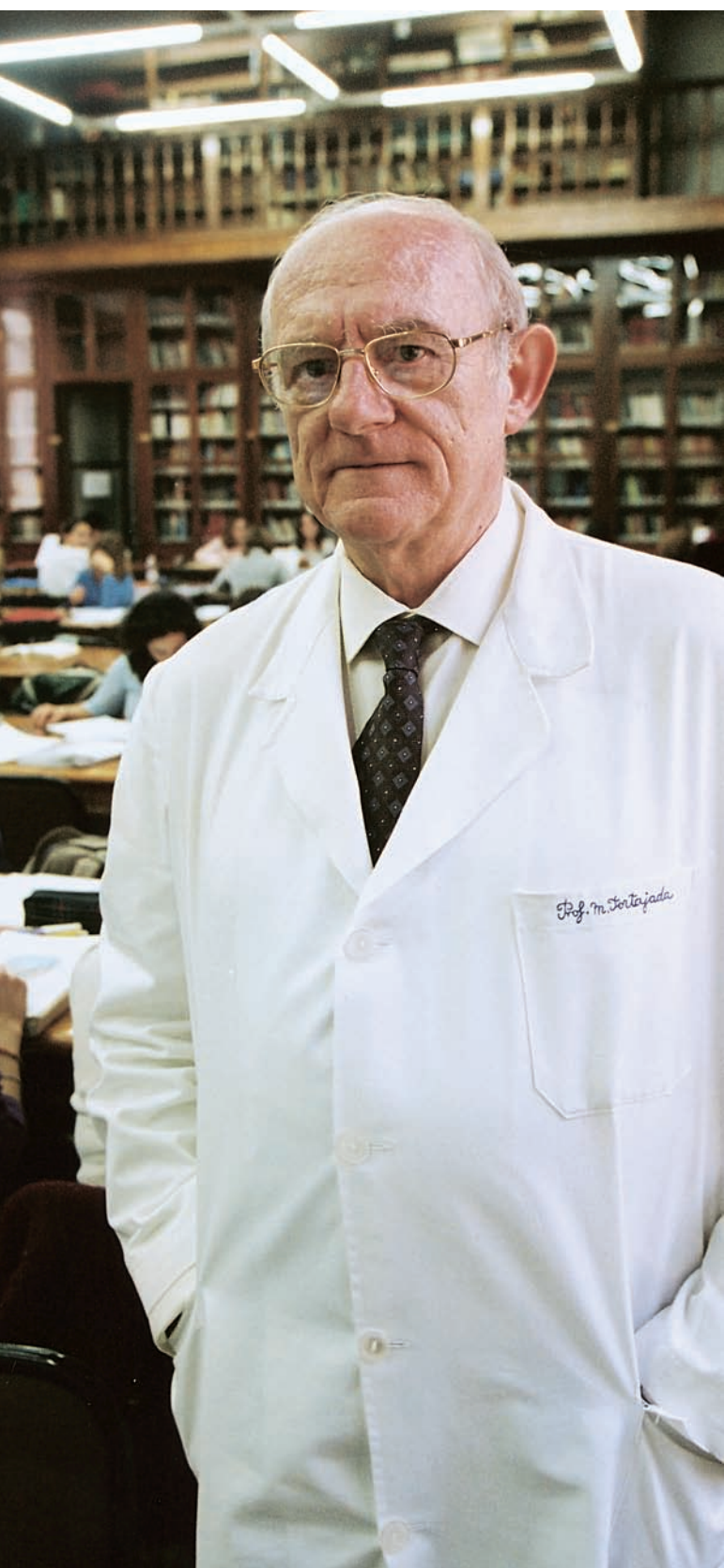
Era complicat escollir el tema. Vaig pensar que podria parlar, per exemple, del genoma humà, però comences a entrar en aspectes tècnics i... vaig pensar que la qüestió del part en l'evolució humana no està molt tocada. Algunes de les coses que vaig dir són opinions personals i vaig creure que potser això podia tenir un interès general i, en qualsevol cas, era un divertiment intel·lectual [riu]. Aleshores, quan vaig comunicar al degà i a unes poques persones molt properes que els pareixia el tema [riu]... no sabien com dir-me en quin embolic em podia clavar. Jo confiava que era un tema original perquè se n'ix de qualsevol capítol i que depenia de com jo ho poguera construir. D'altra banda, no sabia com es feia una lliçó magistral. Em vaig fixar molt en el discurs del pare Batllori quan el feren doctor Honoris Causa i, sobretot, en alguns detalls com la cloenda que va utilitzar i que fa referència a com s'acomiadaven els valencians a l'edat mitjana: “sempre al vostre servei”.

Quines incògnites posà sobre la taula per resoldre-les amb el desenvolupament del discurs que havia preparat?

Tracte de contestar unes quantes qüestions. D'una banda, que el part era diferent en espècies anteriors a l'*Homo sapiens*. En aquest sentit faig una homologació teòrica del que seria el part del protohomínid i el del ximpanzé dins l'evolució. Vaig elegir el ximpanzé perquè no existeix encara un fòssil que siga del protohomínid, o en tot cas, no hi ha suficient informació. Com que el ximpanzé sembla que es va disgregar de la nostra branca fa cinc o sis milions d'anys, el protohomínid no deu estar-ne molt lluny. Per un altre costat plantege, com, quan i per què s'ha produït l'evolució en el part humà. Fonamentalment hi ha dos canvis evolutius que repercuteixen en els mecanismes del part de la dona: la bipedestació, que produí canvis en la pelvis; i l'encefalització, o siga l'augment del volum cranial del fetus.

També remarca que fins no fa massa anys era difícil afrontar les complicacions en els parts.

Sols hem d'agafar la història d'Espanya. Moltes reines morien de part. A Ferran VII se li moren quatre dones de part, imaginem, doncs, què passaria si descendim en l'escala social de l'època. Hi havia una gran mortalitat. Fins fa pocs anys el part era un moment molt difícil per a la dona. Jo crec que constituïa un dels factors que mantenia el creixement relatiu de la població. La dona embarassada era l'estrella i tot

girava al voltant del moment del part, no de l'embaràs, perquè no teníem grans mitjans i diagnòstics. En aquesta línia, la medicina se centrava en la relació entre el malalt i el metge. Era un vincle d'amistat, de cordialitat, de seguretat dels pacients.

Al seu discurs dotà d'un sentit màgic l'especialitat d'obstetrícia quan la definí com "una petita part de la medicina que des de fa un milió i mig d'anys ha ajudat al naixement de la humanitat". Dins de tota aquesta dimensió, quan es va adonar que aquesta era la seua vocació professional?

Açò de la vocació és una cosa relativa. Jo vinc d'una família en què mon pare era metge, en fi, hi ha un cert mimetisme a les famílies en el sentit que quan el pare és advocat o és notari, els fills també ho volen ser. Tenia dinou anys quan vaig triar l'especialitat. La gent brillant anava a medicina interna, eren els intel·lectuals. Després hi havia una segona tongada que eren els cirurgians i els últims de la colla érem els de la meua especialitat [riu]. Bromes a banda, als dinou

**«HE TINGUT LA SORT DE SER ACTOR I
ESPECTADOR D'UN MOMENT DE CANVI
TRANSCENDENTAL. VAIG COMENÇAR
L'ESPECIALITAT QUAN PRÀCTICAMENT EN
OBSTETRÍCIA SOLS AJUDÀVEM A NÀIXER,
RES MÉS»**

anys no es tenen les idees completament clares però és quan un comença a prendre decisions importants. A més, crec que és molt important la figura del professor, perquè dóna una visió a l'alumne del que pot ser en el futur. Jo em vaig trobar amb el catedràtic Francisco Bonilla, que era un home carismàtic, i pense que pogué influir en la meua orientació vers l'obstetrícia.

Vostè estudià a la mateixa Facultat de Medicina de la qual ara n'és catedràtic. Ha canviat molt la carrera des dels seus temps d'estudiant?

Vaig començar la carrera l'any 1951 i la vaig acabar l'any 1956. El funcionament de la facultat ha canviat molt des d'aleshores. La medicina tenia unes limitacions, era molt pragmàtica, les grans figures eren gent que operaven molt bé o que tenien unes visions clíniques enormes... La medicina actual és una medicina en equip, de grups especialitzats, cosa que abans no

existia. El canvi ha estat enorme. En aquells temps ja hi havia l'antibiòtic, això havia estat una convulsió, però a tots els nivells no es pot ni comparar amb l'actualitat. Respecte al professorat, era escàs, per tant les pràctiques de l'alumnat eren molt modestes i amb dotacions molt reduïdes. Hi havia els catedràtics, els professors auxiliars i els metges interns. Per tant, una càtedra constava de 5 o 6 persones. Els professors auxiliars eren renovables i, als vuit anys com a molt, ho deixaven o havien accedit a una càtedra. Era gent molt jove i amb entusiasme.

L'any 1956 acaba els seus estudis a la Universitat de València, quin camí segueix a partir d'aleshores?

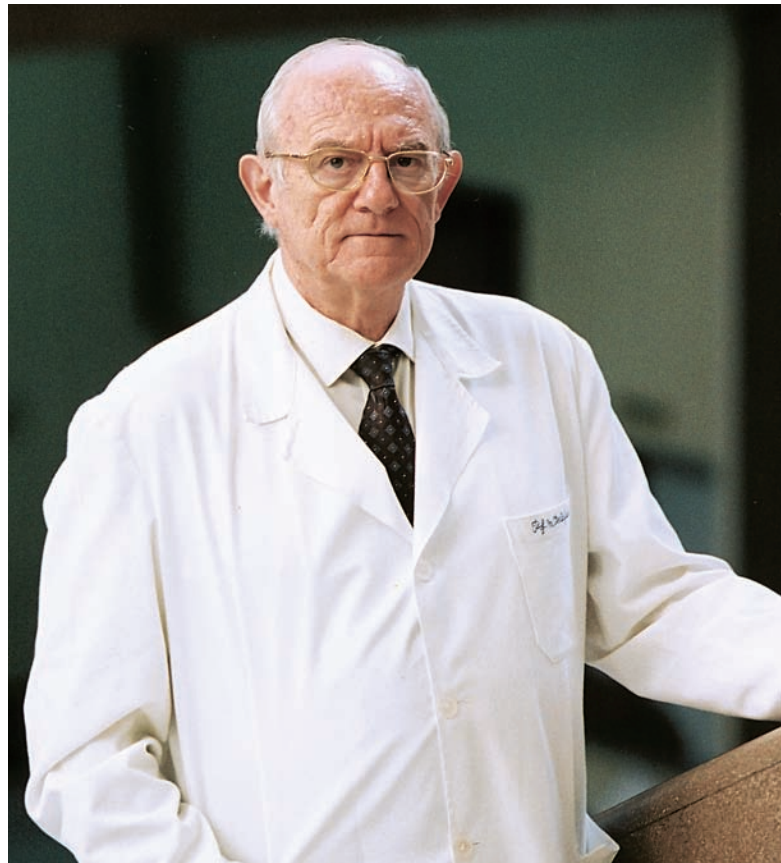
Vaig estar primer a Barcelona en la maternitat que dirigia Dexeus, que aleshores era modèlica. Allí, durant tres anys, vaig aprendre els fonaments de l'obstetrícia.

«EM VAIG FIXAR MOLT EN EL DISCURS DEL PARE BATLLORI QUAN EL FEREN DOCTOR HONORIS CAUSA I, SOBRETOT, EN ALGUNS DETALLS COM LA CLOENDA QUE VA UTILITZAR I QUE FA REFERÈNCIA A COM S'ACOMIADAVEN ELS VALENCIANS A L'EDAT MITJANA: “SEMPRE AL VOSTRE SERVEI»

Després vaig tornar a València i molt prompte em vaig connectar de nou a la Facultat de Medicina a través del professor Bonilla. Ell mateix em dugué a l'hospital Clínic i l'any 1963 em va encarregar que dirigira la maternitat. Després vaig viatjar a Itàlia, perquè tenia interès a constatar unes determinades tècniques quirúrgiques i ja a principis dels anys 70 es va fer una reestructuració a la facultat i em vaig encarregar del Departament de Ginecologia.

Assenyala al seu discurs que el fetus ha de recórrer durant el part una distància de 13 centímetres que representa el trajecte més important i compromès que hem de realitzar en la nostra vida. Què ha après vostè del fet d'ajudar a nàixer les persones?

Jo he tingut la sort de ser actor i espectador d'un moment de canvi transcendental. Vaig començar l'especialitat quan pràcticament en obstetrícia sols ajudàvem a nàixer, res més. Teníem poc a veure amb el fetus. Es

deia molt allò de “salvem el fetus o la mare?”. Era una obstetrícia molt mecanicista. L'any 1961 es va entrar per primera vegada dins de l'úter d'una dona embarassada, quan ja feia quasi vint anys que havien llançat una bomba atòmica. L'úter de la dona embarassada era un tabú. Per no dir mentides l'any 1957 un anglès hi fa una aproximació, però es veu que li plogueren les crítiques i ho va deixar córrer. Són uns australians els qui per primera vegada i d'una manera ordenada trauen líquid amniòtic i l'estudien. I dos anys després fan una transfusió. Nosaltres la fem l'any 1967.

Aleshores, quin paper ha representat la investigació en la seua trajectòria professional?

Sóc un privilegiat i ho dic des de la més absoluta humilitat. Ho sóc perquè sempre he tingut la fortuna d'acostar-me a personalitats apassionants. Em vaig aproximar al professor Bonilla, després vaig tenir la fortuna de treballar amb dues persones que crec que no han tingut el reconeixement popular que es mereixien, un d'ells don Jerónimo Forteza, fundador de l'Institut d'Investigacions Citològiques. Jo vaig viure tots els inicis de l'Institut. El laboratori Forteza estava en el carrer Jorge Juan número 14, era un pis. I allí començarem a fer co-

ses que no es feien en cap lloc d'Espanya. Per exemple, la primera vegada que es fan cromosomes a Espanya és allí, a casa de Forteza. Estic parlant de principis dels anys 60. Hi havia dificultats perquè no teníem codiceïna –que paralitza la divisió dels cromosomes per a poder fer les fotografies– i la va dur de Suïssa un camioner a través d'un amic meu que era comerciant de taronges. Venia gent de tot Espanya a aprendre les tècniques de Forteza. L'altre col·laborador d'ell era Báguena, que va ser rector de la nostra universitat. En definitiva, jo en l'aspecte de la investigació sempre m'he acostat a gent boníssima no sé per què...

Sembla que el senyor Forteza va ser una figura a la qual vostè té molta estima.

És que aquell Forteza era genial... amb una cassola i qualsevol altra cosa era capaç de fer l'aparell que poguera necessitar! I és que tenia unes habilitats excepcionals, era un fenomen, un fenomen! Allò dels cromosomes no hi havia manera que ho traguérem, era molt difícil i pensàrem que potser sols ho podríem dur endavant –segons Forteza, que tenia una visió tremenda– en dones que patien una malaltia cancerígena que els deixava el ventre ple de líquid. Al final ho aconseguírem.

Es pot dir, doncs, que aquell laboratori del carrer Jorge Juan era pioner en algunes investigacions ginecològiques?

Cal tenir en compte que l'any 1962, al congrés espanyol, quan vaig preguntar sobre quin tema podria tractar el proper congrés, Paco Bonilla va dir: "Cromosomes". Es va rebre d'una manera tan freda que una persona va dir: "és impossible fer un congrés sobre cromosomes a Espanya" i Paco Bonilla contestà: "l'any 1964 portarem una ponència sobre cromosomes". I així va ser. Va abordar els cromosomes al càncer. Alguns dels treballs sobre la matèria es publicaren en revistes de prestigi internacional.

Quin grau d'importància tenien els descobriments sobre els cromosomes als anys 60?

Podem dir que estàvem en l'edat de pedra. Nosaltres l'únic que sabem per altres treballs és que el càncer és una malaltia que provoca una anarquia en el funcionament dels nostres òrgans i en aquesta anarquia hi havia uns cromosomes completament atípics. I això xoca amb els grans avenços que s'han fet des d'aleshores, cosa que ha permès que ara puguem parlar del projecte del genoma humà i l'ètica en ginecologia.

Possiblement fa trenta anys era impensable que a hores d'ara es tinguera tanta informació sobre el genoma humà.

El genoma humà apareix publicat a principis de 2001 i aquest projecte es pensava que estaria enllestit l'any 2004, i és clar, els avenços vertiginosos són tremends! En aquells temps teníem una visió tan diferent... Era com si veïeres València des de la Lluna i sols pogueres dir: "mira, allà hi ha un punt". És clar, a mesura que t'hi aproximes com un zoom veus que hi ha carrers i cases. T'ho dic perquè en aquells anys només podíem saber com eren els cromosomes i que hi havia una certa anarquia en la seua configuració.

Després de l'enorme salt que s'ha fet en poques dècades en l'estudi dels cromosomes, faça'ns una valoració des del punt de vista ètic del que significa el projecte del genoma humà.

Jo em vaig permetre fer una història clínica del que pot ser l'any 2020. Posem el cas d'una xica que ve a la consulta i diu que sa mare ha tingut un càncer de mama i un d'ovari i que té una parenta que va tenir la

«LA MEDICINA SE CENTRAVA MOLT EN LA RELACIÓ ENTRE EL MALALT I EL METGE. ERA UN VINCLE D'AMISTAT, DE CORDIALITAT, DE SEGURETAT DELS PACIENTS»

menopausa molt prompte. Aleshores em pot dir que ha pensat que li traguén uns ovocits, els congelen perquè no té família i algun dia li pot abellir tindre'n, i que l'opere per llevar-li els ovaris, no siga que després ella tinga el mateix problema. Bé, és una cosa que no sabem on anirem. D'altra banda, una possibilitat és que al nostre carnet d'identitat es podria detallar una part del genoma. Ah! Això pot ser un problema, perquè una persona pot buscar un treball, que se sàpiga que possiblement puga tenir una diabetis de gran i que els responsables de l'empresa decidesquen que aquesta persona no els interessa. És un repte per al futur i en quant a l'especialitat de ginecologia tenim grans dubtes de com funcionarà. Posem per cas que convinga traslladar gens mutats, que després podrien crear problemes, a la vida intrauterina. Entrem en un món conflictiu, ja se sap que als principis de l'ètica el fetus no té autonomia, però d'altra banda, el metge ha d'aplicar el principi de beneficència. O siga, que és un camp apassionant i on queda camí per recórrer.